The Brāhmī, International Multidisciplinary Research Journal
(Peer Reviewed, Referred & Open Access Journal)
Volume: 01 | Issue: 02 | Jun-Aug 2024 | www.thebrahmi.com

स्वातन्त्र्योत्तरोत्कलीयसंस्कृतसाहित्ये व्यङ्ग्यसाहित्यकारः डॉ.प्रमोदकुमारनायकः

डा.रमेशकुमारदाशः

संस्कृतविभागाध्यक्षः
वृन्दावनसुबुद्धिमहाविद्यालयः, दशपल्ला, नयागड, ओडिशा

भाषायां व्यङ्ग्यवाक्यानां प्रयोगः पारम्परिकसंस्कृते भाणे प्रहसने च अदृश्यत। इदानीं तु सर्वविधासु रचनासु उपलभ्यते। कथासु वाग्व्यवहारो हि हास्योत्पादनस्य कारणं भवति। लेखकानां कवीनां वा कथासु परिस्थितिवशात् यथा सम्वादः भवति, तैः तथा यत्र तत्र स्वेषां विचारधारा समावेश्यते। ते कुत्रापि अवसरं न प्रदाय स्वविचारधारायाः लक्ष्यं नीत्वा पाठकानां समक्षमुपस्थापयन्ति। पाठकाः अपि एतेषां कौशलेन आत्मनं पूर्णरूपेण परितृप्ताः लभन्ते। अनेन प्रसङ्गेन स्वातन्त्र्योत्तरोत्कलीयसंस्कृतसाहित्ये अद्वितीयसंस्कृतव्यङ्ग्यकथाकारः काव्यकारो वा डॉ.प्रमोदकुमारनायकः अन्यतमः। कविरेषः पुरीमण्डलस्य गोपसमीपस्थे गणेश्वरपुरग्रामे पञ्चषष्ठ्यधिकैकोनविंशशततमख्रीष्टाब्दे अप्रेलमासस्य सप्तविंशतितमे दिनाङ्के जन्म अलभत। श्रीरघुनाथनायकः एतस्य पिता, माता च अन्नपूर्णादेवी। अध्ययनकाले विद्यापीठे तथा च राज्यस्तरीये जातीयस्तरीये विविधतर्कादिभाषणप्रतियोगितासु अंशग्रहणं कृत्वा बहुविधान् पुरस्कारान् लब्ध्वा च सः गुरुवराणामतीवश्रद्धाभाजनोऽभूत्। विविधधर्मेणानुप्राणीतानां गुरुदीक्षितानां कुत्सितकर्ममयजीवनमवलोक्य तस्य मनसि विद्रोहः सञ्जातः। फलतः स्वस्य कर्मबहुलजीवने सारस्वतसाधकरूपेण केचन प्रसिद्धाः संस्कृतकृतयः समुपस्थापयन्ति। नायकमहोदयस्यास्य लेखनी एवमेव नानाविधाः व्यङ्ग्यसाहित्यरम्यरचनाः रचयित्वा संस्कृतसाहित्यलोकं चिरं प्रमोदयति। केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयस्य श्रीरघुनाथकीर्त्तिपरिसरस्य निर्देशकाचार्यबनमालिविश्वलमहोदयस्य भाषायां यथा-

हास्यव्यङ्ग्यकथाक्षेत्रे नायको नायकस्स्मृतः। लिखन्ति ये बलादन्ये ते सर्वे प्रतिनायकाः।।

मोदयति कथाभिर्यः प्रकर्षेण च पाठकान्। स च सार्थकनामाऽस्ति प्रमोदो नात्र संशयः।। [१]

महोदयस्यास्य कृतयः यथा-

(१) उवाच कण्डुकल्याणः - व्यङ्ग्यकथासंग्रहोऽयं १९९८ख्रीष्टब्दे लोकभाषाप्रचारसमित्या प्रकाशितः। संग्रहेऽस्मिन् हास्यरससमन्विताः शिक्षकसंग्रामसमितिः, केलिकदम्बकस्य इस्पातशिल्पम्, इत्याद्येकोनत्रिंशत् संख्याकाः कथाः संकलिताः सन्ति। प्रथमतः मुखप्रच्छदे स्थितं चित्रं व्यङ्ग्यमुत्पाद्य पाठकहृदयमानन्दयति। चित्रेऽस्मिन् घूर्णायमानासन्दे पुष्पमाल्यार्पितम् उपविष्टं कुक्कुरं करपुटं विधाय गृहमुनिवः प्रणमति। गृहपत्नी करे समार्ज्जनीं धृत्वा गृहादागत्य साश्चर्यमवलोकयति। एतच्चित्रं व्यङ्ग्यमुत्पादयति। समाजे बहवः खाद्यवासवसनविहीनमनुष्याः दारिद्र्यस्य शक्ताघातैः रोगजर्ज्जरिताः सन्तः बहुकष्टमनुभवन्ति। परन्तु कुक्कुरः ऐश्वर्योपभोगं

© 2024, The Brāhmī

करोति। कुक्कुर: कथमिति लेखकश्रीमत: डा.नायकस्य भाषया-

......विदेशिकुक्कुरजन्मन: माहात्म्यम् अपूर्वम्। चरितम् अनन्तम्। .... परन्तु अधिकधनप्रदानपूर्वकं क्रीत: विदेशिकुक्कुर: प्रत्यहं स्नेहसागरे सन्तरति।

न खलु साधारणमानवा: परन्तु वित्तशालिन:, उच्चपदाधिकारिण: ज्ञानिन: सयत्नं पालयन्ति। एतस्य प्रथमागमनदिने गृहे उत्सव: भवति। यत्र कुत्रापि गच्छन्ति, प्रथमत: अस्यैव विषये आलोचयन्ति। अस्यैव कीर्त्तिं विचारयन्ति। मिट्ठु, पपु, डन्, जन् इत्यादि नाम्ना आह्वयन्ति।

प्रातर्भ्रमणं सायं भ्रमणं वा भवतु। यानेन क: गच्छतु वा न गच्छतु। स्नेहपालित: मिट्ठु (कुक्कुरनाम) अवश्यं गमिष्यति। गृहस्वामिनी तु तं विना क्षणाय जीवितुमसमर्था।

.... गृहस्वामिन्या: प्रकोष्ठमपि एतस्य कृते उन्मुक्तम्। महाविद्यालयपाठिनी कन्या तु गमनागमनकाले अवश्यम् अस्य मुखे चुम्बं प्रददाति। तस्या: उद्धतवक्षोदेशे वारंवारम् अलिङ्गति। [२]

खाद्यपेयस्य विषये- *अस्माकं कृते शुष्का रोटिकाऽपि कदाचित् न लभ्यते परन्तु एतस्य कृते मांसादिकम् अवश्यं प्रत्यहं मिलिष्यति। सूपकार: सयत्नं करिष्यति पाककार्यम्।* [३]

स्नानविषये- *......परन्तु विदेशिकुक्कुरशरीरं सुगन्धफेनकै: प्रक्षालितं गृहभृत्येन नातिशीतोष्णजलेन।* [४]

एवमेव कुक्कुर: समाजे विशिष्टस्थानमधिरोहति। परन्तु मानव: तस्मात् एवमेव कीटपतङ्गादपि व्यवहारेण न्यूनं भवति। समाजस्य एतादृशीमवस्थामवलोक्य लेखक: सामाजिकान् उद्बोधयितुं चेष्टते। संग्रहस्यास्य अन्तस्थितकथावस्तुनरेकस्य शीर्षकमानीय उवाचकण्डुकल्याण: इति शीर्षकं समुपस्थाप्यते। यतो हि संग्रहस्यास्य सर्वासु कथासु केषाञ्चिद् विशिष्टजनानाम् आमोददायकावस्थाभि: सह तेषां प्रवञ्चनादिकानां कार्यकलापै: साधारणजनानाम् सखेदं दारिद्र्याद्यवस्था: उपवर्ण्यन्ते। विशेषत: प्रच्छदपटे स्थिते चित्रे गृहपत्नी यथैव केवलं साश्चर्यं पश्यति किमपि वक्तुकामा सती सुयोगमप्राप्य तूष्णीं तिष्ठति। एवमेव सर्वासु कथासु प्रायत: अनभिज्ञा: मूढा: धूर्त्ता: जननायकादय: राजनीतिज्ञा: किमपि न ज्ञात्वा यदिच्छन्ति चिन्तयन्ति वा तदेव कथयन्ति, कुर्वन्ति कारयन्ति च। परन्तु साधारणजना: मार्जारसुन्दरीवत् किञ्चिद् वक्तुमभिलषन्ति, परन्तु तूष्णीं स्थातुं वाध्या: भवन्ति। उवाच कण्डुकल्याण: इति संग्रहस्यास्य शीर्षकनामकरणात् केवलं न, अपि च अन्तस्स्थितकथास्वपि विविधांशेषु हास्यव्यङ्ग्यो परिस्फुट्यते। नवनवनिर्मितशब्दै: कथानां नायकानां नायिकानां च नामकरणमस्य लेखकस्य सुमहद्वैशिष्ट्यम्।

(२)स्वर्गादपि गरीयसी– लघुकलेवरयुक्तव्यङ्ग्यकथासंग्रहोऽयं २००२ख्रीष्टब्दे लोकभाषाप्रचारसमित्या प्रकाशित:।

संग्रहेऽस्मिन् यमबहुपतिकासम्वाद:, साक्षात्कार:, स्वर्गादपि गरीयसी, आमन्त्रणम्, निमित्तमात्रम्, परीक्षा, आदिभाषाप्रसङ्ग:, सेवक: चेति कथासु हास्यव्यङ्ग्यशैल्या सामाजिकसमस्या: परिप्रकाश्य ता: समस्या: समाधीयन्ते। कथासु स्वर्गादपि गरीयसी इति कथायां भारतीयानां प्रवञ्चनां चौर्यवृत्तिञ्च आधारीकृत्य लेखकेन आक्षिप्यते। प्रागेव सज्जनानां महापुरुषाणां कृते अस्माकं मातृभूमि: स्वर्गादपि गरीयसी आसीत्। सम्प्रति तु चौर्याणां कृते अस्माकं मातृभूमि: स्वर्गादपि गरीयसी। अष्टसंख्याका: कथा: नीत्वा कथासंग्रहोऽयं त्रुटिरहितं मुद्रणं, शोभनमुखपृष्ठं च भवति। तथा चास्योपरि अङ्कितचित्रं समधिकमाकर्षयति। अत्र स्थितकथासु बहुपतिका, उत्कोचप्रियशास्त्री, आचार्यमन्दमति:, शास्त्रनिन्दकत्रिपाठी, युवतिरङ्क:, चम्पकवर्णा, सर्वगिल:, प्राणप्रिया मर्कटरदना चेत्यादीनां चरित्राणां पात्राणां वा नवनिर्मितशब्दै: लेखकस्य सुमहद्वैष्ट्यिं प्रतिपाद्यते।

(३)**कथासप्तति:-** सामाजिकघटनानां रोचककथासंग्रहोऽयं २००३ख्रीष्टब्दे लोकभाषाप्रचारसमित्या प्रकाशित:। स्वतन्त्रभारतवर्षे शिक्षका:, राजनेतार:, समाजसेवकादयश्च सर्वे सामूहिकसुखसमृद्धिं विहाय स्वस्वार्थसिद्धये निरन्तरं प्रयासरता: सन्ति। फलत: सर्वत्र अन्यायेन, दुर्नीतिना च प्रशासने कालुष्यतां साधयित्वा राष्ट्रवर्धने ये अन्तराया: भवन्ति, तान् पथभ्रष्टान् हास्य-व्यङ्ग्यकथामाध्यमै: सन्मार्गे परिचालयितुं सामाजिकघटनानां विवरणं विधातुं कवि: यतमान: दृश्यते। तत्र अस्पृश्य:, भ्रातृप्रेम, नेता, चौर:, निरपेक्ष:, रूपाजीवा, परिवर्त्तनम्, राजपुत्र:, सेवा इत्यादयश्च सप्ततिसंख्याका: कथा: कथासंग्रहेऽत्र समुपस्थाप्यन्ते।

(४)**स्वर्गपुरे-** स्वातन्त्र्यभारतवर्षे चारित्रिकपतनस्य हेतो: विपर्यस्तजनजीवनं समक्षं समुपस्थाप्य हास्यव्यङ्ग्यशैल्या विरचितोऽयं व्यङ्ग्योपन्यास: २०१२तमे ख्रीष्टाब्दे डा.नारायणदासेन सम्पादित: श्रीमतीसवितादासमहोदयया प्रकाशितश्च। विबिधक्षेत्रेषु प्रवञ्चका: सर्वान् वञ्चयित्वा स्वकार्यकरणाय सततं चेष्टिता: भवन्ति। चिकित्साक्षेत्रेऽपि प्रवञ्चका: प्रविश्य चिकित्सकभावेन मिथ्याप्रमाणपत्रं संगृह्य पदवीं प्राप्य सर्वकारीयचिकित्सालयात् स्वचिकित्सालयं प्रति अधिकांशरोगिण: नयन्ति। शिल्पागारे युरिआप्रभृतिभि: विबिधै: विषाक्तपदार्थै: अधिकलाभार्थं प्रवञ्चका: व्यवसायिन: मद्यानि प्रस्तुवन्ति। एवमेव आपणिकानामधीने कार्याणि कृत्वा तेषाम् आपणानां निजीकरणाय प्रचेष्टा, भिक्षुकै: भिक्षुकसंगठनं, क्रीडाक्षेत्रे प्रवेशाय उत्कोचग्रहणं, सेवकरूपेण स्थित्वा धनापहरणात् पलायनादीन् विविधविषयान् अवतारयन् प्रतीकाररूपेण च दण्डविधानं वर्णयित्वा औपनासिक: डा.नायक: संस्कृतव्यङ्ग्योपन्यासक्षेत्रे अद्वितीयस्थानमधिगृह्णाति।

(५)**गर्त्त:-** कवितासंग्रहोऽयं १९९८ख्रीष्टब्दे लोकभाषाप्रचारसमित्या प्रकाशित:। दुर्नीतिदूरीकरणाय अत्याचारविनाशनाय च व्यङ्ग्यशैल्या भावगम्भीरात्मकमर्थं प्रतिपाद्य धूमकेतु: इत्यादि त्रियपञ्चाशत् कविता: संग्रहेऽत्र विलसन्ति। त्रिपञ्चाशत्कवितासु गर्त्त: इत्येका कविता। इमां कवितां समक्षमुपस्थाप्य कविना गर्त्त: इति संग्रहस्यास्य नामकरणं क्रियते। अन्यासु कवितासु काचन कथं न

नीयते, इति रहस्यज्ञानाय प्रथमत: गर्त्त: इति कविता अनुध्येया। तद् यथा-

एकदा सायं काले / तस्य क्रन्दनं श्रुत्वा / मया पृष्ट: / केन पातितोऽस्ति /

अस्मिन् सुगभीरे गर्त्ते ? / तेन उक्तम् / अतियत्नेन / दिवा नक्तं मूषिकस्य इव /

अन्यस्य कृते / मया उत्खनिता: गर्त्ता:/ आत्मार्थपूरणे। / किन्तु /

एकीभूता: निर्वोधास्ते गर्त्ता:/ तेषामन्त:/ मामेव पातयित्वा / आनन्दं लभन्ते। [५]

दिवारात्रम् अन्यस्य अपकारसाधनाय महता यत्नेन विनिर्मिते गर्त्ते गर्त्तकार: स्वयमेव पतति। यथा मूषिक: खाद्यपदार्थान् अपहृत्य गर्त्तं निर्माय तत्र स्थापयन् एकदा क्षुद्रमरणपिञ्जरे आवद्ध: सन् मृतो भवति। अयमेव साधारण: अर्थ:। परन्तु रहस्योद्घाटने अर्थ: व्यापको भवति। साम्प्रतिकसमाजस्य व्यक्तिचरित्रं विनष्टं भवति। स्वस्य उन्नतये अपरस्य क्षतिसाधनं करोति। इति हेतो: सर्वदैव अन्यस्य कृते गर्त्तं विनिर्माति। परन्तु स: न जानाति, अन्त्ये तस्मिन् गर्त्ते स एव पतित्वा चित्करिष्यति। तस्योद्धरणाय समीपे कोऽपि न स्थास्यति। सम्प्रति समाजे एतादृशी अवस्था परिलक्ष्यते। स्वस्वार्थपूरणाय किञ्चिदपि कर्म कर्त्तुं सर्वे उद्यता: भवन्ति। परिणामे तु केवलं चक्षुनिर्मिल्य क्रन्दन्ति। एवमेव संग्रहस्यास्य अन्यासु सर्वासु कवितासु एवं भाव: परिलक्ष्यते। तत्रान्येषाम् अन्तिमपरिणति: गर्त्त इव निर्णीयते इति धिया संग्रहेऽस्मिन् त्रिपञ्चाशत् कवितासु गर्त्तकविताया: भावमुररीकृत्य ग्रन्थस्यास्य नामकरणं गर्त्त: इत्युपस्थाप्यते।

(६)शवरी- कवितासंग्रहोऽयं २००५तमे ख्रीष्टब्दे डा.नारायणदाशेन सम्पादित:, श्रीमतीसवितादासेन प्रकाशितश्च। व्यङ्ग्यमाध्यमेन समाजिककुसंस्कारान् दूरीकरणाय प्राचीनसमाज-स्वरूपस्य पुनरुज्जीवनाय विगतसुचरित्राणां पुनरुद्धरणाय च तपस्या, स्वाधीनता, मात:, नवोढा, विद्या, देवशिशु:, दृष्टि:, यन्त्रणा, अहं क्लान्त:, जयन्ती, कवि:, स्मृति:, पृथ्वी एषा, शवरी-इत्याद्येकत्रिंशत्कविता: संग्रहेऽत्र विलसन्ति। संग्रहेऽस्मिन् स्थितासु एकत्रिंशत् कवितासु शवरी इति कवितां नीत्वा संग्रहस्य नाम शवरी इत्युपस्थाप्यते। यत्र शवरीव्याजेन साम्प्रतिकजनजीवनमत्र चित्रियते। त्रेतायुगस्य पौराणिकभक्ते: विग्रहस्वरूपा शवरी अधुना दारिद्र्यस्य सीमारेखातले ग्राम्यशवरीणां युगपत् प्रतिनिधित्वं करोति। सा शवरी अतन्द्रभावेन आम्रफलानि संगृह्य तेषां सुमिष्टत्वं संपरीक्ष्य प्रतीक्षां करोति। यतो हि तस्या: सुपुण्यम् आश्रमं राम: आगमिष्यति इति गुरो: उपदेश: आसीत्। सम्प्रति दरिद्रशवर्या: ज्वरेण आक्रान्त: क्षुधाजर्ज्जरित: पञ्चवर्षीय: नप्ता संरक्षितानि सुमिष्टफलानि अखादत्। परमेश्वराय रामाय किं देयमिति सा विचार्य फलानि संग्रहीतुम् अधुना वनं गत्वा तत्र क्रन्दति। यतो हि तया आराधिता: सम्पूजिता: वृक्षा: नगरवासिभि: उत्पाटिता:। केन्दुपत्राणि विक्रीय संरक्षित: धनराशि: वध्वा: परिधानाय व्ययितवती। अत: सा शवरी अतीव चिन्तामग्ना। दारिद्र्येण प्रपीडितानां वनवासिनां कृते जीविकानिर्वाहकरणाय वनम् एकमात्रं पन्था आसीत्। तत: वनजातद्रव्याणि नीत्वा विक्रीय अल्पाकारेण यत् प्राप्नुवन्ति, तै: उदरं

पूरयन्ति। सर्वकारस्य प्रोत्साहनं तेषां कृते किमपि नास्ति। प्रोत्साहनं प्राप्तुं केवलं प्रतिश्रूतिः अस्ति। दिनं दिनम् अपेक्षया प्रतिश्रूतिः प्रतिश्रूतित्वेन तथैव विद्यते। तथापि ते अभिलाषिणः सन्ति। तेषां सन्ततयः दारिद्र्यत्वात् खाद्याभावात् स्वच्छजलाभावाच्च अज्ञातरोगेण प्रपीडिताः भवन्ति, एवमेव मृताः भवन्ति च। स्वच्छनीरातमसायाः जलं यन्त्रागारस्य वर्ज्यवस्तुभिः प्रदूषितमस्ति। तथापि प्रतीक्षते शवरी। रामराज्यं भविष्यति। सा रामराज्यप्रतिष्ठायै मतदानं करोति। परन्तु सा पश्यति दलमतनिर्विशेषेण रावणराज्यमेव प्रचलति। तथापि रामराज्याभिलाषाय अपेक्ष्यते शवरी। कवेर्भाषया-

शवरी अद्य दुःखजर्ज्जरीता/ मुहुर्मुहुः तदेव चिन्तयति/ केन उपहारेण सा स्वागतं करिष्यति,/

कं वा पदार्थं पुरस्कृत्य सा अपेक्ष्यमाणा स्यात्/ अनन्तकालाय अस्मिन् जराव्युकुलिते कुटीरे।/

जनाः किन्तु तथापि तां बोधयन्ति/श्रीरामः आगमिष्यति/ विश्वार्त्तिहरणाय जीवकल्याणाय/अस्मिन् मार्गे।[६]

एवमेव विचारसम्बलितोऽयं कवितासंग्रहः। अत्र प्रायः सकलाः कथाः व्यङ्ग्य-वक्रोक्ति-संवेगप्रमुखैः परिपूर्णा। शोषितान् दरिद्रान् प्रति संवेदना, प्रकृतिपरिवेशस्य विनष्टात् क्षुन्नमनसि चिन्ता, पूर्वजेषु श्रद्धा, नारीणाम् आधुनिकरूपचर्य्याः चादयः कवेः प्रियविषयाः अत्र वर्णिताः सन्ति।

(७)**दारिद्र्यशतकम्-** काव्यमिदं कथाभारतीप्रकाशिकासवितादाशेन २०१३तमे ख्रीष्टाब्दे प्रकाशितम्। शतसंख्याकानां कवितानां समाहारेण हास्यव्यङ्ग्यात्मककाव्येऽस्मिन् दरिद्रस्य केवलम् एक एव परिचयः दरिद्रः इति प्रमुखतया उपवर्ण्यते। दारिद्र्यदग्धीभूताः मनुष्याः भाग्यनाम्ना उपहस्यन्ते, कर्मफलशब्देन निर्भर्त्स्यन्ते, प्रारब्धसान्त्वनया विनिन्द्यन्ते। ते जीवन्तः अपि मृताः भवन्ति। एते मनुष्यभावैः न परिगण्यन्ते। कीटानां स्थानं सर्वत्र विद्यते। परन्तु एतासामधिकारः कुत्रापि नास्ति। अपि च दरिद्रस्य किञ्चिद् वक्तुमपि सामर्थ्यं न भवति। गणतन्त्रभारतवर्षेऽस्मिन् दारिद्र्यान् आश्रित्य नेतारः परिवर्द्धन्ते। कवेर्व्यङ्ग्य उपस्थाप्यते यत् ते नेतारः दारिद्र्यं परमस्नेहेन आत्मीयवत् पुत्रवत् परिपालयन्ति। दारिद्र्यदूरीकरणमिति प्रसङ्गम् अस्त्रं कृत्वा निर्वाचने मतदानं कारयन्ति। पञ्चतारकाभवनेषु दारिद्र्यस्य उन्नतये आलोचनाचक्राणि अनुष्ठीयन्ते। दारिद्र्यं विना जननायकाः वीर्यहीनाः भवन्ति। ते शासकदलीयाः विरोधिनो वा भवन्तु, निर्वाचनरणाङ्गने अवतरितुं न शक्नुवन्ति। पेचकस्य शरीरं यथा सर्वान् न आनन्दयति, स्वशरीरं गोपयति, तथैव दरिद्रः आत्मानं संगोपयति। एवमेव काव्येऽस्मिन् कविना शकुन्तला-अहल्या-वनमल्लिकादिभिः सह दारिद्र्यचरित्रमुपस्थाप्यते। काव्येऽत्र अरक्षितरघु-शवरी-सुदामाप्रभृतीनां पारम्परिकभक्तानां दारिद्र्यविषये स्वकथनं प्रतिपाद्यते। केवलम् आत्मप्रतिष्ठायै दरिद्रपूजनम् उत्तमा सरणी, यत्र कुत्रापि दरिद्रस्य विनाशप्रसङ्गो नास्ति इति कविना निगद्यते। दरिद्राणां प्रतिभूरयं कविः स्वशाणितव्यङ्ग्यमार्गेण व्यङ्ग्यालोकं काव्यमिदं सहृदयहृदयं स्पृशति। दिङ्मात्रमुदाह्रियते यथा-

प्रात:कालिकपेचक इव /आत्मानं संगोपयति दरिद्र: ।/

यस्याविर्भावो नैव हर्षयति कमपि/ नापि प्रभवयति मङ्गलाय, तथापि/

दैन्यदु:खनिपीडितोऽपमानितो/ लञ्छितोऽसौ /

तिष्ठति सर्वेभ्यो दूरे अतिदूरे/कास्मिंश्चित् परिचयविहीने गोपनस्थाने/

क्षुधातृषाजर्ज्जरितकाय: ।[7]

(८) अधरमधुरम्- अष्टादशसंस्कृतव्यङ्ग्यकाथानां संग्रह: ऐषो कथासंग्रह:२०२०सम्वत्सरे प्रकाशित:। अत्र स्वार्थत्यागी न पण्डित:, सुखं हि मिलिते तन्त्रे, श्रीगुरु: शरणं तस्या:, वृक्षमूले हरिश्शेते, भिक्षायाश्चैव चैव च, चातुर्यं कीर्त्तिकारणम्, वञ्चना जयदायिनी, अविश्वस्त: सदा: पति:, पवित्रिं नेतृभाषणम्, पुरस्कारे सदा मति:, विपणीं लभते बलम्, पीडा न विद्यते दले, सुलभा ईश्वरा: कलौ, इण्डियावासिनो धन्या:, सतीत्वं सारमप्राप्ते, सौन्दर्यं प्रतिवेशिन्याम्, न दीनो गणतन्त्रेऽस्ति, क्षम्यतां परमेश्वरी चेति या: कथा: संगृहीता: सन्ति, तासां कथानां शीर्षकेष्वपि व्यङ्ग्यमभिलक्ष्यन्ते। कथासंग्रहस्यास्य कथासु यद्यपि कुत्रापि अधरं मधुरम् इति शीर्षको नास्ति, तथाप्यस्य एवं नामकरणे याथार्थ्य विद्यते। मधुराधिपते: अखिलब्रह्माण्डनायकस्य कृते अधरं मधुरम् इति सम्यक अस्ति। परन्तु मर्त्यस्य कस्यापि मानवस्य अधरात् यदि मधुरं झरति, तर्हि निश्चयेन तस्य हृदयं जगत: दु:खेन स्वीयदु:खेन वा परिपूरितमस्ति। सम्प्रति प्रायतो सर्वे जना: वचस्येकं वदन्ति, कर्मण्येकं पृथग् कुर्वन्ति। जनानाम् अधरेषु मधुरं विद्यते परन्तु तेषां कार्येषु अकार्यमाचरन्ति। अतएव जना: मुखात् कथं पुण्यपीयूषवर्षां कुर्वन्ति इति एव संग्रहस्यास्य सर्वासु कथासु अभिलक्ष्यते, इति हेतो: कथासंग्रहस्यास्य नामकरणे अधरं मधुरम् इति शीर्षक: लैखकेन नायकमहोदयेन सुचिन्तित:।

एतदतिक्ता: कोणार्क, रात्रिर्गमिष्यति, तवकथामृतं चेति आधुनिकसंस्कृतसाहित्यमाधारीकृत्य केचन अप्रकाशितग्रन्था: अपि तिष्ठन्ति। बहव: शोधलेखा: उल्लिखिता:। सर्वपरि वक्तव्यमिदं यत् आधुनिकोत्कलीयसंस्कृतव्यङ्ग्यसाहित्यक्षेत्रे अद्वितीयव्यङ्ग्यसाहित्यिक: डा.प्रमोदकुमारनायक: औपनासिक-कथाकार-कविभावै: महतीं भूमिकामावहति।

पादट्टीका-

१.अधरमधुरम्-पृ.१०।
२.उवाचकण्डुकल्याण: -पृ.३२।
३.तत्रैव -पृ.३२।
४. तत्रैव -पृ.३२।
५.गर्त्त:-पृ.३१।

६.शवरी-पृ.३१।

७.दारिद्र्यशतकम्-पृ.१३-१४।

The Brāhmī, International Multidisciplinary Research Journal
(Peer Reviewed, Referred & Open Access Journal)
Volume: 01 | Issue: 02 | Jun-Aug 2024 | www.thebrahmi.com

ग्रन्थसूची-

क्र.सं.	ग्रन्थनाम	प्रणेता	प्रकाशक:	सम्बत्सर:
१.	अधरं मधुरम्	डा.प्रमोदकुमारनायक:	कथाभारती, कलिकाता	२०००
२.	उवाच कण्डुकल्याण:	डा.प्रमोदकुमारनायक:	लोकभाषाप्रचारसमिति:,पुरी	१९९८
३.	कथासप्तति:	डा.प्रमोदकुमारनायक:	लोकभाषाप्रचारसमिति:	२००३
४.	गर्त्त:	डा.प्रमोदकुमारनायक:	लोकभाषाप्रचारसमिति:,पुरी	१९९८
५.	दारिद्र्यशतकम्	डा.प्रमोदकुमारनायक:	कथाभारती	२०१३
६.	शवरी	डा.प्रमोदकुमारनायक	श्रीमतीसवितादाश	२००५
७.	स्वर्गपुरे	डा.प्रमोदकुमारनायक:	श्रीमतीसवितादाश	२०१२
८.	स्वर्गादपिगरीयसी	डा.प्रमोदकुमारनायक:	लोकभाषाप्रचारसमिति:	२००२